

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ХІМІКО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ»**

**СЛОВНИК-ДОВІДНИК
З КУРСУ «СОЦІОЛОГІЯ»
(Модуль 3)**

*для студентів усіх спеціальностей
денної та заочної форм навчання*

Дніпропетровськ ДВНЗ УДХТУ 2011

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ХІМІКО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ»

СЛОВНИК-ДОВІДНИК
З КУРСУ «СОЦІОЛОГІЯ»
(Модуль 3)

*для студентів усіх спеціальностей
денної та заочної форм навчання*

Затверджено на засіданні кафедри
філософії.
Протокол № 9 від 24.06.2011

Дніпропетровськ ДВНЗ УДХТУ 2011

Словник-довідник з курсу «Соціологія» (Модуль 3) для студентів усіх спеціальностей денної та заочної форм навчання / Укл.: В.Б. Мягких, Дніпропетровськ: ДВНЗ УДХТУ, 2012 р. – 9 с.

Укладач: В.Б. Мягких, канд. соц. наук

Відповідальний за випуск А.Г. Чичков, канд. філос. наук

Навчальне видання

Словник-довідник з курсу «Соціологія»
(Модуль 3)
для студентів усіх спеціальностей
денної та заочної форм навчання

Укладач: МЯГКИХ Вероніка Борисівна

Редактор Л.М. Тонкошкур
Коректор Л.Я. Гоцуцова

Підписано до друку . Формат 60-84 1/16. Папір ксерокс. Друк різнограф.
Умовн.-друк. арк. 2,06. Облік.-вид. арк. 2,14. Тираж 50 прим. Зам. № .
Свідоцтво ДК № 303 від 27.12.2000.
ДВНЗ УДХТУ, 49005, м. Дніпропетровськ 5, просп. Гагаріна, 8.
Видавничо-поліграфічний комплекс ІнКомЦентру

АНАЛІЗ ДИСПЕРСІЙНИЙ – статичний метод аналізу даних для виявлення впливу декількох незалежних один від одного факторів на залежну від них змінну.

АНАЛІЗ ДОКУМЕНТІВ – один з основних методів одержання конкретного знання про соціальну реальність на основі інформації, зафіксованої в різних документах.

АНАЛІЗ КЛАСТЕРНИЙ – багатовимірний статистичний метод автоматичної класифікації об'єктів на основі обраної формальної міри відстані (відмінності) або близькості (подібності) між об'єктами.

АНАЛІЗ ЛАТЕНТНО-СТРУКТУРНИЙ – метод статистичного аналізу емпіричних даних, що дає змогу за відповідями респондентів на певну сукупність запитань знайти їх розподіл за деякою прихованою (латентною) ознакою.

АНАЛІЗ РЕГРЕСІЙНИЙ – метод багатовимірної статистики, що дає змогу описати та проаналізувати зв'язок між залежною змінною та декількома незалежними змінними (факторів).

АНАЛІЗ ФАКТОРНИЙ – група методів багатовимірної статистики для аналізу кореляції в середині групи ознак.

АНКЕТА – впорядкований за змістом і формою перелік питань та висловлювань, втілених у вигляді опитувального листа чи опитувальника.

АНОНІМНІСТЬ – один із принципів проведення масового опитування.

АУДИТОРІЯ – порівняно стала сукупність індивідів, сформована в процесі їх взаємодії з певним джерелом інформації на ґрунті спільності інформаційних потреб і інтересів.

ВАЛІДНІСТЬ СОЦІОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ – ступінь відсутності в інформації теоретичних помилок, тобто помилок, пов'язаних з хибними початковими теоретичними засадами при розробці методики дослідження, з невідповідністю між кількісною моделлю та емпіричною системою; інформацію вважають валідною, якщо дослідник виміряє саме ту властивість об'єкта, яка й має бути виміряна.

ВИБІРКА – процес формування вибіркової сукупності.

ВИБІРКА БАГАТОСТУПЕНЕВА – вибірка, яка характеризується тим, що на всіх етапах дослідження відбувається відбір об'єктів репрезентації, а спостереження одиниць проводиться на останньому етапі.

ВИБІРКА ОДНОСТУПЕНЕВА – вибірка, в якій на першому етапі відбору об'єкти репрезентації і одиниці спостереження збігаються.

ВИБІРКИ ОБСЯГ – кількість одиниць дослідження, яке забезпечує вимогу отримання інформації необхідної точності.

ВИБІРКОВА СУКУПНІСТЬ – частина генеральної сукупності, об'єкти якої виступають як основні об'єкти спостереження.

ВИДИ ЕКСПЕРИМЕНТУ СОЦІАЛЬНОГО – 1) за способом уведення незалежної змінної – штучні та природні; 2) за характером логічної структури доведення гіпотези – паралельні та послідовні; 3) за рівнем вимог до ситуації – лабораторні та польові.

ВИМІРЮВАННЯ – процедура позначення числами за певними правилами ознак чи властивостей об'єкта, який вивчається соціологом, в результаті чого дослідник надалі вже має справу не з множиною якісно різних характеристик об'єкта, а з сукупністю чисел, кожне з яких певним чином відображає інтенсивність прояву відповідної характеристики.

ВІДБІР ВИПАДКОВИЙ ОДИНИЦЬ СУКУПНОСТІ – це такий відбір соціологічної інформації, за якою кожна з одиниць генеральної сукупності має однакову імовірність потрапити до вибіркової сукупності.

ВІДБІР НЕВИПАДКОВИЙ (СПРЯМОВАНИЙ) – це такий відбір соціологічної інформації, за яким одиниці вибіркової сукупності відібрані цілеспрямовано.

ВІДБІР ОДИНИЦЬ СУКУПНОСТІ ЗА МЕТОДОМ ОСНОВНОГО МАСИВУ – відбір такої групи одиниць генеральної сукупності, питома вага яких, на погляд дослідника, є цілком достатня.

ВІДБІР ОДИНИЦЬ СУКУПНОСТІ ЗА МЕТОДОМ ПЕРШОГО ЗУСТРІЧНОГО – відбір для дослідження тих осіб, які зустрілися йому випадково на вулиці або в інших багатолюдних місцях.

ВІДБІР ОДИНИЦЬ СУКУПНОСТІ ЗА МЕТОДОМ «СОБІ ПОДІБНИХ» – відбір дослідником для опитування або спостереження респондентів із свого оточення.

ВИДИ КОНКРЕТНО-СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: 1) за метою проведення: теоретичні, емпіричні; 2) за частотою проведення: разові, повторні (когортні, панельні, моніторингові); 3) за глибиною вивчення проблем: розвідувальні, описові, аналітичні; 4) за способом забезпечення репрезентативності: суцільне, локальне, вибіркоче; 5) за масштабом проведення: міжнародне, загальнонаціональне, регіональне, галузеве.

ГЕНДЕРНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ – дослідження соціальних та соціопсихологічних особливостей жінок або чоловіків.

ГЕНЕРАЛЬНА СУКУПНІСТЬ – це сукупність, на яку соціолог бажає розповсюдити висновки дослідження, тобто це множина об'єктів, які мають яку-небудь спільну, чітко визначену характеристику, що вказує на їх

належність до даної системи і вивчається в межах соціологічного дослідження і територіально-часових меж.

ГПОТЕЗА ДОСЛІДЖЕННЯ – це науково обґрунтована уява про структуру соціальних об'єктів, характер елементів і зв'язків, які утворюють ці об'єкти, про механізм їх функціонування і розвитку.

ГРАФІКИ – засоби наочного подання соціологічної інформації, які забезпечують наочність та полегшують інтерпретацію результатів дослідження.

ДИСПЕРСІЯ – показник варіації (неоднорідності) для ознак, вимірних у метричних шкалах.

ДІАГНОЗ СОЦІОЛОГІЧНИЙ – оцінка, опис засобом соціологічного пізнання фактичного внутрішнього стану соціального об'єкту (процесу, явища, інституту) за певним набором більш-менш сталих для нього показників.

ДІАГНОСТИКА СОЦІАЛЬНА – процедура визначення, розпізнавання об'єкта соціального дослідження.

ДОСЛІДЖЕННЯ МАРКЕТИНГОВІ – напрям соціологічних досліджень, що включає систему організації збору, обробки та аналізу інформації про попит, пропозиції, споживацькі переваги населення, його пріоритети в різних сферах буття з тим, щоб якомога повніше задовольнити потреби людей, груп, інститутів, організацій тощо.

ДІЯЛЬНІСТЬ ТЕКСТОВА – активність індивіда, спрямована на створення або інтерпретацію тексту, тобто знаково зафіксованого змістовного повідомлення; в соціологічному дослідженні вивчається за допомогою методів аналізу документів.

ЗАВДАННЯ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ – спосіб досягнення окреслених у програмі цілей; мають бути спрямовані на розв'язання питання про істинність сформульованих гіпотез і розкривати зміст предмета дослідження.

ЗАПИТАННЯ АНКЕТИ – звертання до респондента з метою одержання від нього інформації за темою дослідження; класифікуються: залежно від мети дослідження поділяються на програмно-тематичні та процедурні (функціональні); залежно від особи респондента – на прямі та непрямі; за предметним змістом поділяються на ті, що стосуються предмета дослідження, і ті, що стосуються відомостей про респондента (стать, вік тощо); за рівнем стандартизації відповідей – на закриті, напівзакриті та відкриті; за функціональним призначенням – запитання-фільтри, контрольні та навідні (допоміжні).

ЗВІТ ПРО РЕЗУЛЬТАТИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ – головний документ, який містить підсумок аналізу та інтерпретації соціологічних даних, висновки, пропозиції та практичні рекомендації.

ЗМІННА – деяка властивість (характеристика) об'єктів дослідження, що, по-перше, може бути вимірною і, по-друге, може набувати різних значень для різних об'єктів дослідження.

ЗОНДУВАННЯ – техніка інтерв'ю, що застосовується інтерв'юєром у разі неадекватної відповіді респондента з метою точного з'ясування думки опитуваного або її відсутності щодо предмета дослідження.

ЕКСПЕРИМЕНТ СОЦІАЛЬНИЙ – метод отримання інформації про зміну соціального об'єкта у результаті цілеспрямованого впливу на нього контрольованими чинниками, так званими змінними.

ЕКСПЕРТИЗА СОЦІАЛЬНА – аналітичне вивчення та оцінювання фахівцями соціальних явищ, прогнозування наслідків їх розвитку, а також розробка рекомендацій щодо запобігання їх негативного впливу на суспільство.

ЕКСПЕРТНЕ ОПИТУВАННЯ – це одержання інформації щодо стану і прогнозування зміни соціального явища, процесу від компетенційних осіб-експертів, які мають глибокі знання про предмет чи об'єкт дослідження.

ЕКСПЕРТНІ МЕТОДИ В СОЦІОЛОГІЇ – різновид евристичних методів пізнання, за якого результат (прогноз, рішення, оцінка і т.д.) досягається через взаємодію кількох спеціалістів-експертів.

ЕНТРОПІЙНИЙ АНАЛІЗ У СОЦІОЛОГІЇ – розгляд соціальних об'єктів як систем з огляду на їх упорядкованість (порядок-хаос).

ЕТАПИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ – послідовність реалізації цілей та завдань соціологічного дослідження; виокремлюють два види етапів дослідження: 1) логічний, який визначає проблемно-пошуковий, дескриптивний, пояснювальний та практичний етапи; 2) організаційно-процедурний, який визначає підготовчий, оперативний і результуючий етапи.

ІМОВІРНІСНИЙ ВІДБІР ОДИНИЦЬ СУКУПНОСТІ – відбір, за якого кожна одиниця генеральної сукупності зберігає однакову або майже однакову імовірність бути відбраною до вибіркової сукупності.

ІНТЕРВ'Ю – вид опитування, під час якого інтерв'юєр в особистому контакті з респондентом ставить усні запитання з метою збору соціологічної інформації.

ІНТЕРВ'ЮЄР – особа, яка проводить інтерв'ю.

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ГОЛОВНИХ ПОНЯТЬ – один з основних етапів розробки програми соціологічного дослідження, суть якого полягає у виявленні логічної структури головних понять, обґрунтуванні методів та інструментарію дослідження.

ІНФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНА – знання, відомості, повідомлення тощо щодо дій, думок та стосунків між людьми, стану і характеру розвитку соціальних

процесів, умов життєдіяльності, суспільного становища особи і соціальних груп, взаємодії їх інтересів.

КВОТНИЙ ВІДБІР ОДИНИЦЬ СУКУПНОСТІ – відбір одиниць сукупності, що ґрунтується на розшаруванні генеральної сукупності одночасно за кількома ознаками таким чином, що розшарування стає заздалегідь пропорційним, і обсяг кожного шару є заздалегідь відомим.

КОНТЕНТ–АНАЛІЗ – формалізований спосіб (метод) інтерпретації текстів, що використовується для вивчення масивів однорідних документів, найчастіше повідомлень мас-медіа – преси, телебачення, радіо, кіно, а також сукупностей будь-яких текстів, котрі містять однакові смислові одиниці та мають схожу структуру.

МЕТОД БІОГРАФІЧНИЙ У СОЦІОЛОГІЇ – сукупність технік збору та аналізу особистих документів, які містять повідомлення людей про їх участь у суспільному житті.

МЕТОДИЧНА ФУНКЦІЯ ПРОГРАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ – розробляє загальний логічний план дослідження, на основі якого здійснюється цикл досліджень «теорія – факт – теорія»; розкриває шляхи, методи і способи збирання, аналізу і опрацювання інформації, даних; дає можливість розробити процедуру дослідження, провести порівняльний аналіз одержаних результатів аналогічних досліджень.

МЕТОДОЛОГІЧНА ФУНКЦІЯ ПРОГРАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ – визначення наукових проблем, для вирішення яких ведеться дослідження; формування мети і завдань дослідження; фіксування вихідних уявлень про об'єкт; встановлення співвідношення даного дослідження і раніше здійсненого або паралельно виконуваного дослідження проблеми.

МОНОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ – дослідження, що, спрямоване на вивчення певного соціального явища або процесу на одному об'єкті, який виступає представником цілого класу подібних об'єктів.

ОБ'ЄКТ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ – проблемна ситуація, що «сфокусована» у конкретному соціальному явищі, процесі, відношенні, сфері суспільного життя.

ОЗНАКА СОЦІАЛЬНА – спостережувана характеристика досліджуваного соціального об'єкта, що опосередковано розкриває його певну властивість, зв'язок, відношення, взаємодію.

ОПИТУВАЛЬНА МЕРЕЖА – раціональне з точки зору вимог вибіркового методу і оптимальне з точки зору організації проведення опитування, розміщення групи інтерв'юєрів, які протягом тривалого часу збирають соціологічну інформацію, яка цікавить соціологічну службу.

ОПИТУВАННЯ – процес отримання інформації про досліджуємих об'єкт шляхом ведення діалогу (комунікації) між дослідником (чи його

представником) та респондентом за допомогою формалізованих запитань та відповідей на них.

ОПИТУВАННЯ АНКЕТНЕ – один із основних використовуваних видів соціологічного опитування, у якому на відміну від інтерв'ю респондент сам читає запитання анкети та сам фіксує свої відповіді.

ОПИТУВАННЯ ПОШТОВЕ – різновид анкетного опитування, при якому анкета розповсюджується серед потенційних респондентів за допомогою поштової служби у вигляді самостійного поштового відправлення за адресами осіб, що репрезентують генеральну сукупність.

ОПИТУВАННЯ ПРЕСОВЕ – різновид анкетного опитування, при якому анкета друкується на шпальтах газет та журналів, а тому кількість респондентів обмежена кількістю бажаючих відповісти читачів відповідного видання.

ОПИТУВАННЯ ТЕЛЕФОННЕ – один із різновидів дистантного, опосередкованого опитування у соціології, яке проводиться за допомогою телефонної мережі.

ОРГАНІЗАЦІЙНА ФУНКЦІЯ ПРОГРАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ – забезпечує розробку чіткої системи поділу праці в дослідницькому колективі, налагодження контролю за ходом і процесом дослідження, публікацію по необхідності результатів.

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ – всебічна підготовка й проведення соціологічного дослідження з метою його відповідності тим вимогам, що забезпечують об'єктивність результатів цього дослідження.

ПЕРВИННА ТА ВТОРИННА СОЦІОЛОГІЧНА ІНФОРМАЦІЯ – типи емпіричного знання, що послідовно одержуються в соціологічному дослідженні за допомогою методів збору та обробки даних; первинна інформація відображає тільки той стан об'єкта, що має місце в певній емпіричній ситуації, а вторинна інформація – це узагальненні показники (середні величини, варіації, кореляції тощо) які отримані в результаті статистичної обробки первинної інформації. Вторинною називають також таку інформацію, що одержана з інших джерел, з іншою метою, іншим дослідником, але придатна і в данному дослідженні.

ПЕРЕПИС НАСЕЛЕННЯ – різновид суцільного соціального дослідження.

ПОВТОРНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ – це дослідження одного й того ж або різних контингентів, які проводяться декілька разів, через певні проміжки часу, в однакових або відмінних соціальних умовах з метою зіставлення набутих даних.

ПРАВИЛЬНІСТЬ СОЦІОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ – рівень відсутності системних помилок, пов'язаних з інструментом дослідження.

ПРЕДМЕТ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ - певні сторони, якості, характеристики, прояви об'єкта, котрі становлять інтерес для соціології у плані вивчення певної проблеми.

ПРЕСОВІ ОПИТУВАННЯ – це опитування, які проводяться за допомогою анкет, що опубліковані в пресі.

ПРИНЦИПОВИЙ (СТРАТЕГІЧНИЙ) ПЛАН СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ – визначається за типом основної гіпотези, за якою існує три принципових плани дослідження: розвідувальний, описовий, аналітичний або ж повторно-порівняльний.

ПРОБЛЕМА СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ – проблемна ситуація, яка пов'язана з суперечністю між соціальною дійсністю і її теоретичним осмисленням, яка потребує для свого пізнання і розв'язання певних методів, процедур та прийомів дослідження; виражається через питання або комплекс питань, що становлять теоретичний чи практичний інтерес, але відповідь на них не міститься у наявному соціологічному знанні.

ПРОБНЕ (ПЛОТАЖНЕ) ДОСЛІДЖЕННЯ – здійснюється для перевірки надійності методик та процедур основного дослідження, схеми його організації і проведення та передує йому.

ПРОГРАМА КОНКРЕТНО-СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ – головний документ дослідження, в якому відображаються його загальна концепція і ідеологія та викладаються, основні завдання дослідження, методика та техніка збору та обробки соціологічної інформації.

РАЙОНОВАНИЙ ВІДБІР ОДИНИЦЬ СУКУПНОСТІ – відбір, що здійснюється на основі розподілу заданої кількості одиниць дослідження, які відбираються між так званими районами елементів генеральної сукупності, що виділяються відповідно до значень «базової ознаки».

РЕПРЕЗЕНТАТИВНІСТЬ – властивість вибіркової сукупності відтворювати характеристики генеральної сукупності.

РЕСПОНДЕНТ – особа, яка в процесі опитування виступає як джерело первинної інформації.

РЕТРОСПЕКТИВНІ МЕТОДИ В СОЦІОЛОГІЇ – сукупність наукових засобів пізнання, використовуваних для конкретизації чи реконструкції соціальних явищ і фактів минулого.

РОБОЧИЙ ПЛАН ДОСЛІДЖЕННЯ – документ, у якому відображені головні процедури та етапи соціологічного дослідження.

СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА – життєве суспільне протиріччя, яке вимагає організації цілеспрямованих дій на його усунення.

СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА НАУКОВА – це стан «знання про незнання», коли фіксується протиріччя між знаннями про потреби суспільства в певних діях і незнанням способів і засобів здійснення цих дій.

СОЦІОГРАМА – засіб відображення структури міжособистісних взаємин у малій соціальній групі.; застосовується для зображення даних, отриманих за допомогою соціометричного опитування.

СОЦІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ – вид соціального наукового пізнання, що визначається притаманною соціології специфікою методології та методів одержання нового знання.

СОЦІОМЕТРИЯ – галузь соціології та соціальної психології, пов'язана з вивченням міжособистісних стосунків у малих соціальних групах.

СПОСТЕРЕЖЕННЯ – загальнонауковий метод емпіричного дослідження; в соціології застосовується переважно для збору та найпростішого узагальнення первинної інформації, одиницями якої є зафіксовані акти вербальної або невербальної поведінки людей.

СТАТИСТИКА СОЦІАЛЬНА – суміжна з соціологією галузь статистики, предметом якої є соціальна сфера суспільства, соціальні відносини та процеси.

ТЕОРЕТИЧНЕ СОЦІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ – дослідження, що спрямовані на глибоке узагальнення зібраного фактичного матеріалу та отримання на цій основі нового знання про об'єкт пізнання.

ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ ЗБОРУ ІНФОРМАЦІЇ – різні машини, пристрої, прилади, які не тільки спрощують збір соціологічної інформації, а й допомагають автоматизувати окремі етапи вказаного процесу.

ТОЧНІСТЬ СОЦІОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ – характеристика якості соціологічної інформації, змістом якої є рівень відсутності випадкових помилок, пов'язаних з інструментом вимірювання.

ФУНКЦІЇ ПРОГРАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ – методологічна, методична і організаційна.